

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آینه معرفت

(فصلنامه علمی - پژوهشی فلسفه و کلام اسلامی)
سال هفدهم، شماره ۵۱ / تابستان ۱۳۹۶

صاحب امتیاز:

دانشگاه شهید بهشتی
دانشکده الهیات و ادیان

مدیر مسئول:

دکتر محمد مهدی باباپور

سر دبیر:

دکتر محمد علی شیخ

مدیر داخلی:

دکتر زکریا بهارنژاد

اعضای هیئت تحریریه به ترتیب الفبا:

دکتر محمد ابراهیمی ورکیانی (استادیار دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر سید علی اکبر افجه‌ای (استاد دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر رضا اکبریان (استاد دانشگاه تربیت مدرس)، دکتر محسن جوادی (دانشیار دانشگاه قم)، آیت الله دکتر سید حسن سعادت مصطفوی (دانشیار دانشگاه امام صادق)، دکتر حسن سعیدی (دانشیار دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر محمد علی شیخ (استاد دانشگاه شهید بهشتی)، دکتر منوچهر صانعی (استاد دانشگاه شهید بهشتی) دکتر قربان علمی (دانشیار دانشگاه تهران)

همکاران علمی این شماره به ترتیب الفبا:

دکتر محمد مهدی باباپور، دکتر زکریا بهارنژاد، دکتر محسن جاهد، دکتر مسعود حاجی ربیع، دکتر سعید حنائی کاشانی، دکتر مریم خوشدل، دکتر اسماعیل دارابکلایی، دکتر عبدالکریم رشیدیان، دکتر سید محمد اسماعیل سیدهاشمی، دکتر عبدالله شایان راد، دکتر محمد جواد شمس، دکتر طیبه کرمی، دکتر حسین مقیسه، دکتر ابراهیم نوئی

مترجم چکیده‌ها:

دکتر محمد رضا عنانی سراب

ویراستار:

فروغ کاظمی

صفحه آرا:

مریم میرزایی

نشانی: تهران، اوین، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده الهیات و ادیان، دفتر مجله کد پستی: ۱۹۸۳۹۶۹۴۱۱

www.sbu.ac.ir/maaref/ayenehmarefat
E-Mail: ayenehmarefat@sbu.ac.ir

تلفکس: ۲۲۴۳۱۷۸۵   تلفن: ۲۹۹۰۵۶۹۴
چاپ و صحافی: چاپخانه دانشگاه شهید بهشتی

در تاریخ ۹۱/۱۰/۲۵ طی نامه ۲۰۵۱۳۹/۳/۱۸ رتبه علمی پژوهشی فصلنامه آینه معرفت توسط کمیسیون نشریات وزارت علوم و تحقیقات و فناوری تمدید اعتبار شده است.

فصلنامه آینه معرفت در سایت زیر به طور تمام متن قابل بازیابی است:

www.ISC.gov.ir
www.SCJ.sbu.ac.ir

پایگاه استنادی علوم جهان اسلام
پایگاه نشر دانش (پند)

سال نشر: ۱۳۹۶

قیمت تک شماره: ۵۰۰۰ تومان

توجه: مسئولیت مطالب و نظریات مطرح شده در مقاله‌های این فصلنامه برعهده نویسندگان آن است و چاپ آنها به معنای تأیید آنها نیست.

راهنمای نگارش مقالات

از نویسندگان محترم تقاضا می‌شود از ارسال مقالاتی که مطابق شیوه‌نامه نیست، خودداری فرمایند؛ صرفاً مقالاتی مورد ارزیابی قرار می‌گیرند که مطابق شیوه‌نامه نگاشته شده باشند.

۱. مشخصات نویسنده: نام و نام خانوادگی، مرتبه علمی و سازمان متبوع صاحب اثر (مؤلف / مترجم)، نشانی دقیق پستی و الکترونیکی و تلفن تماس در پایان مقاله آورده شود.
۲. تصمیم‌گیری در مورد چاپ مقاله‌ها توسط هیئت تحریریه و دو داور متخصص در بازه زمانی ۵ ماه صورت می‌پذیرد.
۳. مقاله در نشریه دیگر چاپ نشده یا همزمان برای سایر مجلات ارسال نشده باشد.
۴. مقالات دانشجویان در مقطع تحصیلات تکمیلی در صورتی برای داوری ارسال خواهد شد که نام استاد راهنما نیز ذکر شده باشد.
۵. موضوع مقالات: مقاله‌های ارسالی مرتبط با زمینه‌های تخصصی فلسفه و کلام اسلامی به زبان فارسی، پذیرفته می‌شود.
۶. اجزای مقاله: عنوان مقاله، چکیده فارسی و انگلیسی، کلید واژه‌ها، مقدمه، متن، نتیجه، ارجاعات توضیحی، منابع؛ مقاله در کادر مشخص شده مجله (راست، چپ و پایین ۴/۵ سانتیمتر و بالا ۶ سانتیمتر) و قلم زر ۱۳، حداکثر ۲۵ صفحه - تنظیم شود.
۷. دریافت مقاله فقط از طریق سامانه پند، سامانه مدیریت نشر به آدرس www.scj.sbu.ac.ir امکان پذیر است.
۸. معادل اصطلاحات و اعلام بلافاصله پس از اصطلاح یا نام در داخل پرانتز آورده شود.
۹. اعلام ناآشنا اعراب گذاری شود.
۱۰. منبع تبدیل سال‌ها از هجری به میلادی یا بالعکس: وستفلد، فردیناند و ادوارد ماہلر، تقویم تطبیقی هزار و پانصد ساله هجری قمری و میلادی، مقدمه و تجدیدنظر از حکیم‌الدین قریشی، تهران، فرهنگسرای نیاوران، ۱۳۶۰.
۱۱. در پایان مقاله، نخست ارجاعات توضیحی آورده می‌شود که صرفاً شامل توضیحات ضروری است نه ارجاع به منابع.
۱۲. شیوه ارجاع به منابع: به جای ذکر منابع در زیرنویس یا پایان مقاله، در پایان هر نقل قول مستقیم یا غیرمستقیم مراجع مربوط، به این شکل داخل پرانتز قرار داده شود: (نام خانوادگی مؤلف، صفحه). چنانچه بیش از یک اثر از مؤلف ذکر شود، منبع به این شکل ارائه گردد: (نام خانوادگی مؤلف، عنوان مقاله یا کتاب، صفحه).

۱۳. فهرست الفبایی منابع (فارسی و غیرفارسی جدا):

- کتاب:

نام خانوادگی، نام (نویسنده)، عنوان کتاب، شماره جلد، نام مترجم یا مصحح و غیره، محل نشر، نام ناشر، سال نشر.

- مقاله:

الف) چاپ شده در مجموعه یا دایرةالمعارف:

نام خانوادگی، نام (نویسنده)، «عنوان مقاله»، نام مترجم، عنوان مجموعه یا دایرةالمعارف، اهتمام کننده، محل نشر، نام ناشر، سال نشر، صفحه‌ها.

ب) چاپ شده در مجلات:

نام خانوادگی، نام (نویسنده)، «عنوان مقاله»، نام مترجم، نام مجله، دوره یا جلد، شماره (فصل / ماه و سال)، صفحه‌ها.

ج) چاپ شده در روزنامه:

نام خانوادگی، نام (نویسنده)، «عنوان مقاله»، نام مترجم، نام روزنامه، شماره (روز و ماه و سال)، صفحه.

- سند:

نام سازمانی که سند در آنجا نگهداری می‌شود، شماره پرونده، شماره سند.

لطفاً میزان تحصیلات، رتبه و پایه علمی، محل کار دانشگاهی، شماره تلفن منزل و محل کار، تلفن همراه، نشانی، شماره کد یا صندوق پستی و پست الکترونیک خود را در برگه‌ای مجزا همراه مقاله ارسال نمایید.

فهرست مطالب

۷	نقد روش شناختی جایگاه عرفان در مقام داوری در روش شناسی فلسفه ملاصدرا حسن رهبر - شمس الله سراج - سید یحیی یشری
۸	مبانی فلسفی بساطت الهی از دیدگاه علامه طباطبایی، مریم باروتی - رضا اکبریان
۹	رابطه معرفت عقلی و قلبی در غزالی شناسی جدید میترا(زهره) پورسینا - حسین اجتهادیان - فاطمه (مهناز) توکلی
۱۰	آلوسی و برزخی میان اشعریت و سلفی گری با محوریت بررسی اندیشه وی در مبحث صفات خبریه حمید ایماندار - حامد مصطفوی فرد
۱۱	شاکله نظریه محوری اسلام در خصوص شخصیت، مرتضی سمنون
۱۳	رابطه وطن و طمأنینه در سیر تطور اندیشه صوفیه از صوفیان نخستین تا ابن عربی عادل مقلادیان - مسعود صادقی
۱۴	مسئله ثبات شخصیت در چارچوب نظریه حرکت جوهری نفس مجید احسن - میلاد نوری یالقوز آغاجی
	<i>The Methodological Critique of the Role of Mysticism in Judging the Methodology of Mulla Sadra's Philosophy, Hassan Rahbar-Shemasalah Seraj- Seyed Yahya Yasrebi</i> 17
	<i>Allameh Tabatabai's Views on the Philosophical Foundations of Divine Simplicity, Maryam Barooti- Reza Akbarian</i> 18
	<i>The Relationship between Rational knowledge and Heart Knowledge in Modern Studies on Al-Ghazali, Mitra (Zahra) Poursina- Hossein Ejtehadian- Fatemeh (Mahnaz) Tavakoli</i> 19
	<i>Alusi and his Intermediate Position between Ash'ariyyah and Salafiyyah with a Focus on his Ideas on the Issue of Narrated Attributes, Hamid Immandar - Hamed Mostafavifard</i> 20
	<i>"Shakelah" as the Central Theory of Islam on Identity, Morteza Semnoon</i> 21
	<i>The Relationship between Watan (Homeland) and Tuma'nina (Tranquility) in Sufism from Earliest Years to Ibn Arabi, Adel Meghdadian - Masoud Sadeghi</i> 22
	<i>Issue of a Single Solid Base for Personality within the Conceptual Framework of Theory of Transsubstantial Motion, Majid Ahsan- Milad Nouri Yalguzaghaji</i> 23

فصلنامه فلسفه و کلام اسلامی آینه معرفت
دانشگاه شهید بهشتی، تابستان ۹۶

Research Journal of Islamic Philosophy and
Theology of Shahid Beheshti University
کد مقاله: ۱۲۱۹۹

نقد روش‌شناختی جایگاه عرفان در مقام داوری در روش‌شناسی فلسفه ملاصدرا

حسن رهبر*
شمس‌الله سراج**
سیدیحیی یثربی***

چکیده

یکی از مهم‌ترین نظریه‌ها در باب روش‌شناسی فلسفه ملاصدرا نظریه تفکیک مقام گردآوری از مقام داوری است. بر اساس این دیدگاه، ملاصدرا صرفاً در مقام گردآوری از کشف و شهود عرفانی بهره گرفته است و در مقام داوری صرفاً تکیه بر برهان به عنوان روش حقیقی فلسفه دارد. پژوهش حاضر نشان می‌دهد که برخلاف ادعای معتقدان به نظریه مذکور، ملاصدرا در مقام داوری نیز از کشف و شهود عرفانی در عرض برهان استفاده کرده است. ملاصدرا علاوه بر اینکه به این امر اذعان می‌کند آن را نقطه قوت فلسفه خود به‌شمار می‌آورد. به عقیده نگارندگان استفاده از کشف و شهود عرفانی در مقام داوری مسائل و مباحث فلسفی دارای نقدها و آسیب‌های روش‌شناختی مهمی است که می‌توان آنها را در قالب سه مسئله بیان ناپذیری، عدم قابلیت انتقال و نقدناپذیری کشف و شهود عرفانی بحث و بررسی کرد.

کلیدواژه‌ها: نقد روش‌شناختی، مقام گردآوری، مقام داوری، جایگاه عرفان، ملاصدرا.

hassan_rahbar@yahoo.com
safar110@yahoo.com
yahyayasrebi@yahoo.com

* دانش‌آموخته دکتری فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه ایلام
** عضو هیئت علمی گروه فلسفه و کلام دانشگاه ایلام
*** عضو هیئت علمی دانشگاه علامه

تاریخ دریافت: ۹۵/۴/۸ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۱۱

فصلنامه فلسفه و کلام اسلامی آینه معرفت
دانشگاه شهید بهشتی، تابستان ۹۶

Research Journal of Islamic Philosophy and
Theology of Shahid Beheshti University
کد مقاله: ۱۳۳۰۱

مبانی فلسفی بساطت الهی از دیدگاه علامه طباطبایی*

مریم باروتی**
رضا اکبریان***

چکیده

بساطت حقیقی واجب بالذات یکی از مهم‌ترین مسائل مورد بحث فلاسفه و متکلمان اسلامی است که به خصوص در حکمت متعالیه، جایگاه و موقعیت بلندی دارد. علامه طباطبایی به عنوان فیلسوفی متعالی، در آثار مختلف خود بر بساطت حقیقی ذات الهی تأکید و ادله بسیاری بر آن اقامه می‌کند. اما با تحلیل مبانی ایشان، می‌توان دریافت که حداقل دو دیدگاه در باب این مسئله وجود دارد؛ نخست اصطلاح بساطت حقیقی واجب بالذات و ادله اثبات آن بر مبنای نگرش ثبوتی به ماهیت و دیگر، اصطلاح بساطت حقیقی الهی و ادله اثبات آن بر مبنای نگرش سلبی به ماهیت. چنین به نظر می‌رسد که دیدگاه دوم دیدگاه نهایی علامه طباطبایی است که از مشکلات دیدگاه نخست مبرا است و مستقیماً به اثبات بساطت حقیقی می‌پردازد. ما در این مقاله، به تبیین، تحلیل و اثبات برتر بودن دیدگاه دوم نسبت به دیدگاه نخست می‌پردازیم.

کلیدواژه‌ها: بساطت حقیقی واجب الوجود بالذات، نگرش ثبوتی به ماهیت، نگرش سلبی به ماهیت، علامه طباطبایی.

barooti1719@yahoo.com
dr.r.akbarian@gmail.com

* مقاله مستخرج از رساله دکتری
** دانشجوی دکتری فلسفه دانشگاه تربیت مدرس
*** عضو هیئت علمی دانشگاه تربیت مدرس

تاریخ دریافت: ۹۵/۶/۱۶ تاریخ پذیرش: ۹۶/۱/۲۰

فصلنامه فلسفه و کلام اسلامی آینه معرفت
دانشگاه شهید بهشتی، تابستان ۹۶

Research Journal of Islamic Philosophy and
Theology of Shahid Beheshti University
کد مقاله: ۱۲۹۰۲

رابطه معرفت عقلی و قلبی در غزالی‌شناسی جدید

میترا (زهره) پورسینا*
حسین اجتهادیان**
فاطمه (مهناز) توکلی***

چکیده

گرچه غزالی به عنوان منتقد فلاسفه شناخته می‌شود، ولی روش فکری وی همواره مشحون از استدلال‌های عقلی و فلسفی است و لذا از دید برخی از محققان، غزالی سهم مهمی در عقلی‌سازی فرهنگ جهان اسلام و به‌ویژه انتقال اندیشه‌های ابن‌سینا به اخلاف خود داشته و در نظریه‌پردازی‌های دینی و عرفانی خود نیز از مبانی سینوی بهره‌های فراوان برده است. در این مقاله سعی شده است با توجه به محورهای اصلی غزالی‌شناسی جدید که در دو دهه اخیر رویکردی نو به آثار غزالی را پیش چشم آورده‌اند و همچنین با عنایت به مبانی تصوف عقلانی غزالی، رابطه معرفت عقلی و قلبی مورد تحلیل قرار بگیرد. بر این اساس نشان داده می‌شود که رسیدن به بالاترین مراتب معرفت که در اندیشه غزالی به قلب نسبت داده شده است، نه تنها پس از طی مقدماتی ممکن می‌شود که در حوزه معرفت عقلانی است، بلکه اساساً خود معرفت قلبی استکمال عالی همان معرفت عقلی به‌شمار می‌آید. کلیدواژه‌ها: عقل، قلب، معرفت، مکاشفه، ذوق، مشاهده، غزالی.

m-poursina@sbu.ac.ir
ejtehadian@gmail.com
m-tavackoli@sbu.ac.ir

* عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی
** دانشجوی دکتری فلسفه دین پژوهشگاه علوم انسانی
*** عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

تاریخ دریافت: ۹۵/۵/۲۲ تاریخ پذیرش: ۹۶/۱/۲۹

فصلنامه فلسفه و کلام اسلامی آینه معرفت
دانشگاه شهید بهشتی، تابستان ۹۶

Research Journal of Islamic Philosophy and
Theology of Shahid Beheshti University
کد مقاله: ۱۴۳۲۷

آلوسی و برزخی میان اشعریت و سلفی‌گری با محوریت بررسی اندیشه وی در مبحث صفات خبریه

حمید ایماندار*
حامد مصطفوی فرد**

چکیده

یکی از مؤلفه‌های اساسی مکتب سلفیه تلقی خاص ایشان از صفات خبریه الهی است. تفسیر منحصر به فرد سلفی‌ها که تحت عنوان مکتب اثبات صفات ارائه می‌شود ضمن عدم همخوانی با آراء و بیانات سلف واجد نوعی جزم‌اندیشی افراطی بوده و مجاللی برای تخطئه مخالفان منهج سلفیه فراهم آورده است. در نوشتار حاضر رویکرد تفسیری آلوسی در مبحث صفات خبریه به عنوان محملی برای سنجش پابندی وی به مکتب سلفیه مطرح شده است. آلوسی در مخالفت با مکتب اثبات مورد تأکید سلفیه، از رویکرد تفویض معانی صفات خبریه به عنوان رأی مشهور سلف دفاع کرده و مراد بودن ظواهر صفات خبریه را به علت لوازم فاسدی چون تجسیم مردود می‌شمارد. آلوسی در تضادی آشکار با محققان سلف‌گرا، تأویلات شایع و مورد اجماع سلف در تفسیر آیات صفات را نیز مقبول می‌داند. نگارنده بر این باور است که تفسیر آلوسی از صفات خبریه نه تنها قرابتی با مکتب اثبات مورد ادعای سلفیه ندارد بلکه مبین موافقت اصولی وی با مکتب کلامی متاخران اشاعره است؛ هر چند باید تصریح کرد که آزاداندیشی فقهی و کلامی آلوسی تمایزاتی جزئی را در این حوزه رقم زده است.

کلیدواژه‌ها: آلوسی، صفات خبریه، سلفیه، اشاعره.

hamidimandar@yahoo.com
hamed_amf@yahoo.com

* دانشجوی دکتری علوم قرآن و حدیث دانشگاه فردوسی مشهد
** دانش‌آموخته دکتری فردوسی مشهد

تاریخ دریافت: ۹۵/۸/۲۵ تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۲/۱۵

چکیده

واژه «شاکله» تنها در آیه ۸۴ سوره اسراء «کل يعمل علی شاکلته» بیان گردیده و مفاد آن این است که هر کس (یا هر موجودی) بر طبق شاکله اش عمل می کند. از این رو موضوع شاکله در انسان بحثی در حوزه انسان شناسی اسلامی تلقی می گردد که لازم است منظور از شاکله و پیامدهای تفاسیر مختلف از آن را مورد توجه قرار دهیم. معانی مختلفی برای شاکله بیان گردیده از جمله "طبیعت، باطن، خلق و خوی، روش و شیوه رفتار، مذهب، عادات، نیت و آنچه انسان به درستی اش باور دارد" در تمام این معانی به نوعی معنای وابستگی انسان و تحت تأثیر بودن انسان از آن و مقید بودن انسان بدان نهفته است. در دیدگاه اشاعره و جبریون این آیه دلیلی بر جبر بوده زیرا شاکله عبارت است از همان طبیعت و سرشت اولیه ای که خداوند برای انسان آفریده است و بر اساس آیه هر کس بر اساس همین طبیعت اولیه رفتار می کند. اما مخالفان با دیدگاه اشاعره و جبری معتقدند در تمام معانی که برای شاکله در بالا بیان گردید به نوعی معنای وابستگی انسان بدان نهفته است و شاکله امری است که انسان در ارتباط مستقیم با آن و تحت تأثیر آن عمل می کند و از آن آزاد و رها نیست و از این جهت تفاوتی ندارد که شاکله را طبیعت اولیه انسان دانسته و در این رابطه دیدگاه جبری داشته باشیم یا اینکه شاکله را محصول اخلاق و رفتار و عادات انسان دانسته و در این رابطه دیدگاه غیر جبری داشته باشیم. در دیدگاه دوم (معتقدین به اختیار انسان) شاکله در ارتباط با شخصیت و هویت انسان بوده و یکی از عمیقترین آموزه های قرآنی در ارتباط با

انسان و شخصیت او و مؤلفه‌های تشکیل دهنده شخصیت و اساس تعلیم و تربیت اسلامی می‌باشد و به همین دلیل این بحث گستره‌ای بیشتر و عمیقتر از بحث جبر و اختیار و سرنوشت دارد. بر این اساس «عمل» در شاکله تأثیرگذار یوده و انسان در رهن و گرو عمل خود بوده و هویت انسان وابسته به میزان سعی اوست و اعمال انسان به صورت هویتی تجسم پیدا می‌کند. از سوی دیگر «نیت» و انگیزه‌هایی که فرد برای عمل خود دارد به طور مستقیم بر شخصیت و هویت او تأثیر گذاشته و اساساً هویت فرد و ماهیت عمل انسان وابسته به نیتی است که دارد. «تعقل» و کاربرد عقل و تفکر در زندگی نیز شاکله انسان را تحت تأثیر قرار داده و برای او هویتی عقلانی می‌سازد. «ایمان» به غیب نیز سبب ایجاد شاکله برای او می‌شود، هویت و شاکله مؤمن به واسطه ایمان تغییر اساسی پیدا می‌کند و در مقابل کفر نیز شاکله را تحت تأثیر قرار داده و آن را تغییر می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: شاکله، شخصیت، هویت، عمل، نیت، جبر، اختیار

فصلنامه فلسفه و کلام اسلامی آینه معرفت
دانشگاه شهید بهشتی، تابستان ۹۶

Research Journal of Islamic Philosophy and
Theology of Shahid Beheshti University
کد مقاله: ۱۶۲۷۶

رابطه وطن و طمأنینه

در سیر تطور اندیشه صوفیه از صوفیان نخستین تا ابن عربی

عادل مقدادیان*
مسعود صادقی**

چکیده

طمأنینه مقامی است که اهل عرفان، معتقدند قرار دائمی با وصول به آن امکان پذیر است. اما طمأنینه به عنوان یک مشترک لفظی با متعلقاتی متفاوت در قرآن کریم و به تبع آن در کلام صوفیان مطرح شده است. در قرآن، دنیا متعلق اطمینان قرار گرفته و امکان طمأنینه به دنیا نیز تصدیق شده است (یونس/۷).

البته صوفیان می‌گویند هر نوع آرامش، غیر از «طمأنینه» ای که از طریق رسیدن به «وطن»، یعنی خاستگاه وجودی انسان، ایجاد شود نه دائمی است و نه اصیل. طمأنینه مخلوط به هوا، یا همان طمأنینه پیش از وصول به وطن، «طمأنینه در غربت» است و مجازاً به آن طمأنینه گفته شده است. اما آیا وصول به طمأنینه دائم و مطلق امکان پذیر است؟ معنای «وطن» که عارفان، طمأنینه را جز با وصول به آن امکان پذیر نمی‌دانند چیست؟ «طمأنینه» در اندیشه عارفان نظری و علمی عارفان چه جایگاهی دارد؟ در این نوشتار پاسخ این سؤالات را در متون عرفانی صوفیان نخستین تا عصر ابن عربی بررسی کرده‌ایم. واژگان کلیدی: طمأنینه و وطن، پیمان‌الست، تصوف، ابن عربی

meghdadiyan@gmail.com
masoudsadeghi@ut.ac.ir

* دانشجوی دکتری پژوهشکده امام خمینی (س) و انقلاب اسلامی
** عضو هیئت علمی گروه تاریخ و تمدن اسلام دانشگاه تهران

تاریخ دریافت: ۹۵/۱۲/۲ تاریخ پذیرش: ۹۶/۲/۳۱

مسئله ثبات شخصیت در چارچوب نظریه حرکت جوهری نفس

مجید احسن*
میلاذ نوری یالقوز آغاچی**

چکیده

مسئله ثبات شخصیت از آنجایی که به مقولات و مباحث هستی‌شناختی و معرفت‌شناختی گره می‌خورد از اهمیت بسزایی برخوردار است؛ در این میان، ملاک‌هایی که برای ثابت شخصیت ارائه شده است گرچه به لحاظ معرفت‌شناختی می‌توانند به کار آیند، اما از جهت هستی‌شناختی محل اختلافات جدی بوده و مستلزم بررسی نقادانه است. در باب جنبه وجودی بحث از هویت شخصیه، گروهی هرگونه منکر هویت و جوهر ثابت را برای انسان شده و به این ترتیب خود را از ارائه ملاک ثبات شخصیت نیز رها کرده‌اند؛ در حالی که مدافعان ثبات شخصیت نیز سه ملاک بدن، حافظه و نفس مجرد را به عنوان مبنای حفظ هویت شخصیه مطرح ساخته‌اند؛ از آن میان، ملاصدرا منکر ملاکیت بدن و حافظه در این خصوص است و نفس مجرد را ملاک ثبات و این همانی شخصی معرفی می‌کند. این در حالی است که قول به حرکت جوهری نفس توسط صدرا، زمینه طرح این شبهه می‌شود که اگر نفس در حرکت دائمی جوهری است، پس ثبات شخصیت که هر انسانی آن را احساس می‌کند و خود صدرا هم آن را قبول دارد، چگونه قابل تبیین خواهد بود؟ و آیا بین پذیرش توأمان این دو ادعا، تهافت وجود ندارد؟ به نظر می‌رسد که با تدقیق و تأمل در اندیشه صدرايي و بیان تقسیمات مختلف حرکت جوهری می‌توان تهافت مذکور را ظاهری و قابل رفع دانست.

کلیدواژه‌ها: هویت شخصیه، حرکت جوهری نفس، ملاک ثبات شخصیت، ملاک بدن، ملاک حافظه، ملاک نفس مجرد.

AYENEH MA'REFAT

(Research Journal of Islamic Philosophy and Theology)

No. 51/ Vol. 17/ Summer 2017

Proprietor

Shahid Beheshti University
Faculty of Theology and Religious Studies

Director

Mohammadmehdi Babapoor, PhD

Editor-in- chief

Mohammad Ali Sheykh, PhD

Executive Manager

Zakaria Baharnezhad, PhD

Advisory Panel

Seyyed Ali Akbar Afjei, PhD; Reza Akbarian, PhD; Mohammad Ebrahimi V., PhD; Ghorban Elmi, PhD; Mohsen Javadi, PhD; Hassan Saeidi, PhD; Manoochehr Sanei, PhD; Mohammad Ali Sheykh, PhD

Reviewers

Mohammadmehdi Babapoor, PhD; Zakaria Baharnezhad, PhD; Esmail Darabkolai, PhD; Ghorban Elmi, PhD; Massud Hajirabi, PhD; Saeid Hanaeikashani, PhD; Mohsen jahed, PhD; Tayebeh Karami, PhD; Maryam Khoshdelrohani, PhD; Hossein Moghise, PhD; Abraham Noie, PhD; Abdolkarem Rashediyan, PhD; Mohammad Esmail Seyyed Hashemi, PhD; Mohammadjavad Shams, PhD; Abdollah Shayanrad, PhD;

Translator

Mohammad Reza Anani Sarab, PhD

Executive Editor

Forough Kazemi

Typesetter

Maryam Mirzaie

Address

*"Ayeneh Ma'refat" Office ,Faculty of Theology and Religious Studies,
Shahid Beheshti University, Evin, Tehran*

Postal Code

1983969411

www.sbu.ac.ir/maaref/ayenehmarefat

E-Mail:ayenehmarefat@sbu.ac.ir

Tel.Fax :+98-21-22431785   **Tel**:+98-21-29905694

Print & Binding: *Shahid Beheshti University Printing House*

Note: *The published articles are not the view points of the Quarterly .*

Ayneh Ma'refat is available in following Web Sites in fulltext form

www.ISC.gov.ir
www.SCJ.sbu.ac.ir

Printed in :1396

The Methodological Critique of the Role of Mysticism in Judging the Methodology of Mulla Sadra's Philosophy

Hassan Rahbar*
Shemasalah Seraj**
Seyed Yahya Yasrebi***

Abstract

One of the most important theories in relation to the methodology of Mulla Sadra's philosophy is the distinction between collection and judgment. It is argued that, in the collection position, Mulla Sadra draws on mystical intuitions. While in the judgment position, he relies on reasoning as the real method of philosophical deliberations. The present paper demonstrates that, in contrast with the claim made by the proponents of the distinction theory, Mulla Sadra makes use of mystical intuitions along side reasoning in his position as the judge of the collected evidence. He not only confirms this point but he also considers it as the strong point of his philosophy. This paper argues that drawing on mystical intuitions in making judgments on philosophical issues suffers from serious flaws that can be presented in terms of ineffability, lack of transferability of mystical intuitions and the fact that they do not lend themselves to criticism.

Key Terms: critique of methodology, collection position , judgment position, role of mysticism, Mulla Sadra.

---

* University of Illam

hassan_rahbar@yahoo.com

** University of Illam

safar110@yahoo.com

*** Allmameh Tababtabai University

yahyayasrebi@yahoo.com

Allameh Tabatabai's Views on the Philosophical Foundations of Divine Simplicity

Maryam Barooti*
Reza Akbarian**

Abstract

The simplicity of the necessary-by-itself is one of the most important issues discussed by Islamic philosophers and theologians. It has also a prominent position in transcendental wisdom (Hikmat e Motaaliyeh). Allameh Tabatabai, as a transcendental philosopher, puts emphasis on the real simplicity of the divine nature and provides a lot of arguments for it. With the analysis of the foundations of his arguments, it is demonstrated that two different views are expressed on this issue: one is the simplicity of the necessary-by-itself and the arguments for its affirmation based on the positive attitude to quiddity; the other is the simplicity of the necessary-by-itself and the arguments for its affirmation based on the negative attitude to quiddity. It seems that Allameh Tabatabai assumes the second view which is free from the first view's difficulties as it proves simplicity in a direct way. The present article aims at delineating the second view and demonstrating its superiority to the first one.

Key Terms: *simplicity of the necessary-by-itself, positive attitude to quiddity, negative attitude to quiddity, Allameh Tabatabai.*

---

* Tarbiat Moddares University

** Tarbiat Moddares University

barooti1719@yahoo.com

dr.r.akbarian@gmail.com

The Relationship between Rational knowledge and Heart Knowledge in Modern Studies on Al-Ghazali

Mitra (Zahra) Poursina *

Hossein Ejtehadian **

Fatemeh (Mahnaz) Tavakoli ***

Abstract

Although al-Ghazali is known as a critic of philosophers, his intellectual approach is full of rational and philosophical argumentations. That is why, some scholars have taken the view that al-Ghazali has had a big contribution to the rationalization of the Islamic culture and especially in transferring Avicenna's thoughts to his successors. He has also used Avicenna's thought foundations in his religious and mystical theorizations. The present article is an attempt to analyze the relationship between the rational knowledge and the heart-knowledge based on al-Ghazali's rational mysticism and the main pillars of the new approaches to his works in the last two decades. Based on these bases, it will be argued that the achievement of the highest level of knowledge, which is associated to the heart in al-Ghazali's thought, is made possible after rational preliminaries. Even the heart knowledge itself is in principle equal to the perfection of the rational knowledge.

Key Terms: reason, the heart, knowledge, unveiling ,spiritual taste, witnessing, al-Ghazali.

---

* Shahid Beheshti University

m-poursina@sbu.ac.ir

** Institute of Humanities

ejtehadian@gmail.com

*** Shahid Beheshti University

m-tavackoli@sbu.ac.ir

Reception date: 95/5/22

Acceptance date: 96/1/29

Alusi and his Intermediate Position between Ash'ariyyah and Salafiyyah with a Focus on his Ideas on the Issue of Narrated Attributes

Hamid Immandar *
Hamed Mostafavifard**

Abstract

One of the constitutive elements of the Salafist School is its approach to God's attributes. The Salafist unique interpretation which is presented as the school of proof for attributes lacks compatibility with forefathers' views in addition to its being extremely dogmatic. Extreme dogmatism has provided opportunities for the opponents to satirize Salafist views. The present article aims at examining Alusi's approach to interpretation in terms of its adherence to the Salafi School. In his opposition to the Salafist School of proof, Alusi takes side with the approach of delegating the meaning of attributes to the forefathers' generally accepted views and rejects the manifest meanings due to the corrupted requirements like incarnation. He also agrees with the popular interpretation of attribute verses upon which there is unanimous agreement. The authors take the view that Alusi's interpretation of narrated attributes do not show any affinities with the Salafist interpretations but they are rather in agreement with the latest Ash'ariyyah theological school of thought. However, it should be mentioned that his liberalistic theology and jurisprudence has had a minor effect on the distinctions in this field.

Key Terms: *Alusi, narrated attributes, Salafiyyah, Ash'ariyyah.*

---

* Ferdowsi University of Mashhad

hamidimandar@yahoo.com

** Ferdowsi University of Mashhad

hamed_amf@yahoo.com

“Shakelah” as the Central Theory of Islam on Identity“

Morteza Semnoon*

Abstract

“Shakelah” or disposition is an issue in relation to Islamic anthropology and the issue of destiny. The question of whether man is in control of his destiny or not has attracted the attention of Islamic thinkers since the early stages of history of thought in Islam. The proponents and opponents have tried to refer to the Quranic verses in their efforts to support their position. One of the verses, which has been used by the supporters of determinism is verse 84, Surah Al-Isra which reads “everyone acts according to his own disposition”. Here disposition means the God-given human nature. The opponents of this view believe that the meanings proposed for shakelah such as nature, inner state, temperament, behavior, habits, intention and whatever one believes in its truth indicate that man is in direct relation with shakelah and behaves under its effect. So it makes no difference whether we take a deterministic view or non-deterministic one. According to the second view, shakelah pertains to human personality and identity; it is a profound Quranic doctrine concerning man and his identity as well as an Islamic foundation for education. Thus, this issue has wider signification than the issue of determinism and freedom. Human action, therefore, plays an important role in shakelah, and so identity depends on man’s efforts. Furthermore, whatever intent one has for his actions, they would affect shakelah. It is also important to note that believing in the divine realm, just as denying it, also forms the shakelah of every believer and non-believer. The conclusion is that three levels of identity are realized: manifest identity, real identity and true identity.

Key Terms: *shakelah, personality, identity, effort, intent.*

---

* Shahid Beheshti University

m-semnoon@sbu.ac.ir

Reception date: 95/11/26

Acceptance date: 96/2/6

The Relationship between Watan (Homeland) and Tuma`nina (Tranquility) in Sufism from Earliest Years to Ibn Arabi

Adel Meghdadian *

Masoud Sadeghi **

Abstract

Tuma`nina is a mystical station by which man can reach constant tranquility. But the word “Tuma'nina” has been used in relation to different objects in the holy Quran and sophistic writings. One of those objects mentioned in the holy Quran is the world where the possibility of reaching tranquility is confirmed (Surah Yunus / 7). Of course the Sufis' view is that any tranquility acquired other than the one acquired by reaching “vatan” (homeland or existential origin of mankind) is not constant and original. The kind of tranquility that one acquires before reaching their homeland (their existential origin) is tranquility in a foreign land and therefore it is transitory. In his mystical Tafsir, Tustari, with reference to Surah Haj/11 which reads “if good reaches him, then he is content therewith”, believes that for an individual who behaves based on his instincts as not achieved absolute tranquility, any perception which brings him heartfelt satisfaction can be a means to tranquility. But is it possible to reach constant and absolute tranquility? What does vatan (homeland/existential origin) mean in sufi words? What is the status of tranquility in the Islamic practical and theoretical mysticism? The present article is an attempt to discuss the answers to these questions based on Sufis' works from the earliest years of Sufism to Ibn Arabi.

Key Terms : *Tuma`nina (tranquility), Vatan (Homeland), Primordial Convention, Sufism, Ibn Arabi.*

---

* PhD. Candidate of Islamic Mysticism of the Research Institute of Imam Khomeini and Islamic Revolution meghdadiyan@gmail.com

** Assistant professor of the University of Tehran masoudsadeghi@ut.ac.ir
Reception date: 95/4/31 Acceptance date: 95/10/4

Issue of a Single Solid Base for Personality within the Conceptual Framework of Theory of Transsubstantial Motion

Majid Ahsan*
Milad Nouri Yalguzaghaji**

Abstract

The issue of a single solid base for personality is of significance as it is tied to the ontological and epistemological discussions. Meanwhile, although the criteria put forward for a single solid base can be helpful from an epistemological point of view, they seem dubious and controversial from an ontological perspective. Ontologically speaking, some philosophers have denied the existence of personality and a single solid base for it; and therefore, they have freed themselves from the need to discuss it. While those who support the idea have put forward three criteria- body, memory and immaterial soul- as the basis for sticking to a single solid base for personality. However, among these philosophers, Molla Sadra denies the body and memory as criteria and considers the immaterial soul as the sole criterion for a single solid base for personality. As he believes in the transsubstantial motion of the immaterial soul, the question may arise as how a moving soul can be the criterion for a single solid base for personality. Are these apparently opposing views inconsistent? The present paper concludes that this dilemma can be solved through a deeper understanding of Mulla Sadra's philosophy and the different kinds of transsubstantial motion he has proposed .

Key Terms: personality, soul's transsubstantial motion ,criteria for a single solid base for personality ,the criterion of body, the criterion of memory , the criterion of immaterial soul.

---

*University of Tehran

** University of Motahari

Reception date: 95/9/13

ahsan.majid62@gmail.com

nourimilad79@yahoo.com

Acceptance date: 96/3/2